

Zásady přepisu cizích slov do japonštiny

Pro přepis cizích slov (jmen, názvů apod.) do japonštiny se až na specifické případy využívá *katakana*. Princip spočívá v převedení cizího slova do fonologického systému japonštiny a následném zápisu. Mohou se však vyskytnout výjimky, tedy zápis i takových fonémů, které japonština neobsahuje, a japonští mluvčí je vnímají pouze „virtuálně“ (mají povědomí o existenci určitého fonému či skupiny fonémů v cizím jazyce).

Při transkripci cizích slov vycházíme vždy z původní fonetické (zvukové) podoby daného slova ve zdrojovém jazyce, nikdy pouze z písemného zápisu. V mnoha případech např. toponomií se za zdrojový jazyk bere angličtina (vychází se z anglického názvu, např. Káhira = カイロ, Finsko = フィンランド apod.). Při převádění vlastních jmen apod. tato slova před samotnou transkripcí nikdy nepřekládáme do jiného jazyka (např. české jméno „Pavel“ nepřevádíme do anglické verze „Paul“, ale přepisujeme vždy přímo z češtiny – パヴェル). Při transkripci osobních jmen taktéž dodržujeme na Západě běžnější řazení „osobní (křestní) jméno – příjmení“.

- Krátká samohláska nebo zdvojená souhláska: Pro zachování krátké výslovnosti se vkládá *sokuon* (symbolem je malý znak pro slabiku „cu“):

Př.: cut = カット book = ブック Gogh (van Gogh) = ゴッホ

- Dlouhá samohláska: Pro označení dlouhé samohlásky se využívá vodorovná (případně svíslá, dle způsobu psaní) čárka (japonsky tzv. *čóonpu*, případně *onbiki* či též *bóbiki*):

Př.: curtain = カーテン loan = ローン turn = ターン

- Shluky souhlásek se rozepisují do jednotlivých slabik:

Př.: press = プレス milk = ミルク Strážnice = ストラージュニツエ

- Z koncové souhlásky (v uzavřených slabikách na konci slov) se stává slabika:

Př.: bus = バス lense = レンズ night = ナイト

- Při převodu samostatné souhlásky na slabiku se volí taková japonská slabika, která obsahuje danou samohlásku (případně samohlásku foneticky nejbližší) a pokud možno co nejméně příznakovou samohlásku:

Př. (čeština): -b- = ブ -g- = グ -r- = ル -s- = ス -š- = シュ

- V některých případech může být pro samostatnou souhlásku použito slabiky se samohláskou /o/, následuje-li slabika se samohláskou /o/:

Př.: Lhota = ロホタ

- Pro převod samostatných souhlásek [d] a [t] se používají slabiky se samohláskou /o/:

Př.: bed = ベッド hit = ヒット

- Běžně se užívá spřežkového užití *kany* pro transkripci slabik, které japonština původně neobsahuje. Spřežky se tvoří připojením malého znaku *katakany* pro samohlásku k základnímu znaku, jenž obsahuje žádoucí souhlásku:

Př. (čeština): -še- = シェ -ty- = ティ -ca- = ツァ -du- = ドウ

- Pro přepis hlásky [f] se dříve využívaly především znaky řady „ha“. Využívá se však i novější způsob pomocí spřežek odvozených od znaku フ:

Př.: megaphone = メガホン California = カリフォルニア

- Pro přepis českého /h/ se používá znaků řady „ha“, včetně znaku フ. Pro zápis /h/ před jinou souhláskou existuje vícero možností:

Př.: Hluboká = フルボカー Hradec = フラデツ、ホラデツ、ハラデツ

- Pro přepis českého „ch“ (či např. jeho ruské obdoby) se používá znaků řady „ha“:

Př.: Cheb = ヘブ Tachov = タホフ Jáchymov = ヤーヒモフ
 Chabarovsk = ハバロフスク

- Pro přepis českého [j] se používá znaků řady „ja“ a znaku イ. Slabika „je“ se většinou zapisuje jako イエ (méně často jako spřežka イェ). Následuje-li za [j] samohláska [i], splývají tyto v přepisu v イ:

Př.: Jirka = イルカ Jičín = イチーン Yemen = イエメン
 Yeats = イエイツ

- Pro přepis hlásky [l] se používá znaků řady „ra“:

Př.: belt = ベルト pool = プール

- Pro zápis hlásky [m] se používá znaků řady „ma“ a znaku シ (dle příslušného fonologického kontextu):

Př.: Krumlov = クルムロフ Kampa = カンパ

- Anglické /r/ se přepisuje buď prodloužením samohlásky nebo přidáním samohl. [a]:

Př.: bar = バー door = ドア floor = フロア

- Pro přepis českého [ř] existuje dvojí způsob:

- a) starší – rozkládání na ル + ジ (případně spřežky ジャ, ジェ apod.):

Př.: Jiří = イルジー Dvořák = ドボルジャーク

- b) novější – transkripce pomocí znaku ジ (případně jeho spřežek):

Př.: Jiří = イジー Říp = ジープ Přerov = プジェロフ

- Slabika „si“ se přepisuje buď znakem シ nebo spřežkou スイ:

Př.: penicilin = ペニシリン classic = クラシック Sivas = スイヴァス

- Pro přepis českého [tʃ] se používá buď znaku チ (případně od něj odvozených spřežek) nebo se přepisuje jako [t]:

Př.: Martin = マルチン、マルティン Konopiště = コノピシユチェ

Prostějov = プロスチェヨフ、プロステヨフ

Podobný princip je uplatňován při transkripci jiných českých palatalizovaných hlásek ([ň], [ď], grafém <ě> atd.).

- Pro přepis českého [v] existuje dvojí způsob:

- a) starší – použití znaků řady „ba“:

Př.: vinyl = ビニール violin = バイオリン

- b) novější – pomocí spřežek odvozených od znaku ヴ:

Př.: Nováková = ノヴァーコヴァー Budějovice = ブデヨヴィツエ

Nicméně vzhledem k absenci fonému /v/ v současné japonštině se (především při transkripci jen na základě poslechu) rodilí Japonci většinou drží způsobu a).

S ohledem na výslovnost se české /v/ na konci slov (zejména vlastních jmen a toponomií) přepisuje znakem フ.

- Pro přepis grafému <x> se užívá spojení znaku キ (výjimečně též ク) s vhodným znakem řady „sa“:

Př.: expert = エキスパート epoxyd = エポキシド

- Anglické „th“ se jako neznělé přepisuje znaky řady „sa“, jako znělé se přepisuje znaky řady „za“:
Př.: bathroom = バスルーム feather = フェザー
- Široké anglické „e“ ([æ]) se přepisuje znakem pro slabiku obsahující samohlásku [a]:
Př.: bag = バッグ ham = ハム
- Anglická hláska [w] se přepisuje pomocí znaku ウ a od něj odvozených spřežek. Pouze pro slabiku „wa“ se užívá znaku ワ:
Př.: one-way = ワンウェイ mineral water = ミネラルウォーター
- Diftong „ei“ se obvykle přepisuje jako dlouhé „e“:
Př.: rate = レート parade = パレード
- Anglická slabika „ca“ se přepisuje buď pomocí spřežky キャ (obzvláště ve slovech přejímaných dříve), případně pomocí znaku カ (především u nověji přejatých slov):
Př.: camp = キャンプ campaign = キャンペーン camera = カメラ
- Anglická koncovka „-ing“ se standardně přepisuje jako *-ingu*:
Př.: dancing = ダンシング boxing = ボクシング
- Francouzské němé „e“ se v japonštině realizuje skrze slabiku, která obsahuje samohlásku [u]. Francouzské slabiky s nosovkami „an“ a „en“ jsou realizovány skrze slabiku, která obsahuje samohlásku [a] a následné připojení znaku ン:
Př.: ensemble = アンサンブル Michelin = ミシュラン

Existují četné výjimky v transkripci cizích slov. Jednak tam, kde se jedná o slova přejímaná na samém počátku infiltrace cizích slov¹ do japonštiny, a dodnes se hojně užívají (např. shirt = シャツ Deutsch = ドイツ apod.). Další skupinu výjimek pak tvoří slova, jejichž určitý způsob transkripce je již pevně zaužíván (např. příjmení skladatele Antonína Dvořáka se standardně přepisuje ドボルザーク, přestože běžně lze jméno Dvořák přepsat např. ドヴォジャーク. Podobně anglické slovo „jelly“ se v japonštině ustálilo ve tvaru ゼリー. Jiným příkladem je jméno fotbalisty Nedvěda přepisované jako ネドベド).

¹ Jsou zde pochopitelně myšlena slova ze západních jazyků (ne např. sinojaponské výrazy *kango*).

Přepisuje-li se víceslovný název nebo jméno, které obsahuje jak osobní (křestní) jméno tak i příjmení, oddělují se jednotlivá slova mezi sebou většinou pomocí speciálního znaménka, tzv. *nakaguro* (též *nakapocu* či *nakaten*):

Př.: dry cleaning = ドライ・クリーニング
tape recorder = テープ・レコーダー
Leoš Janáček = レオシュ・ヤナーチェク
Charles de Gaulle = シャルル・ド・ゴール

Příliš dlouhá přepisovaná slova či slovní spojení se často zkracují, obzvláště tehdy, jednají se o slova často používaná:

Př.: platform = プラットホーム → ホーム
demonstration = デモンストレーション → デモ
inflation = インフレーション → インフレ
permanent wave = パーマネントウェーブ → パーマ

Cizí slova přepsaná *katakanou* do japonštiny se mohou kombinovat se sinojaponskými slovními kořeny:

Př.: čeština = チェコ語 Francouz = フランス人
Planckova teorie = プランク説 gotický = ゴシック式

Je třeba mít na paměti, že při transkripci cizích slov do japonštiny dochází nezdědka ke vzniku homonymních výrazů:

Př.: バルブ = „valve“ i „bulb“ ナイト = „night“ i „knight“
バス = „bus“ i „bath“ トラック = „truck“ i „track“

Také je třeba důsledně rozlišovat fonologicky podobné, leč významově odlišné výrazy:

Př.: バレー = „volley(ball)“ (odbíjená) vs. ボレー = „volley“ (sportovní úder)
ロケット = „rocket“ vs. ラケット = „racket“

Existují i případy, kdy významově blízká slova mají vlivem odlišného původu různý zápis:

Př.: コップ = „kop“ (hrnek, z holandštiny) vs. カップ = „cup“ (pohár, z angl.)

Navzdory poměrně obsáhlému souboru pravidel pro transkripci cizích slov do japonštiny je však nutno poznamenat, že v praxi jsou tato pravidla značně volná a v mnoha případech

neexistuje výlučně jediný exaktní způsob, jak určité cizí slovo do japonštiny přepsat. Oficiální pravidla existují v podobě vyhlášky 『外来語の表記』 z 28.6.1991.

Soubor výše popsaných pravidel lze produktivně aplikovat při zápisu cizích výrazů (především vlastních jmen a toponymií), které nejsou součástí japonského lexika². Zápis tzv. *gairaigo* (japonského lexika cizího původu, v drtivé většině ze západních jazyků) je v japonštině ve většině případů exaktně (standardně) určen. *Gairaigo* tedy nelze produktivně tvořit libovolnou transkripcí cizího výrazu.

S využitím skript Úvod do čínského, japonského a korejského písma (Univerzita Karlova, Praha, 1988) a slovníků 『日本語大事典』 (Kódanša, Tokio, 1989) a 『日本語学キーワード事典』 (Asakura šoten, Tokio, 1997) vyhotovil J. Matela, 2009.

² Pro tato slova se v japonštině nejčastěji používá označení *gaikokugo*.